

Sygn. akt I ACa 568/18

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 października 2019 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie następującym:

Przewodniczący: SSA Beata Byszewska (spr.)

Sędziowie: SA Dorota Markiewicz

SO del. Dagmara Olczak - Dąbrowska

Protokolant: st. sekr. sądowy Marta Puszkarska

po rozpoznaniu w dniu 16 października 2019 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa M. J.

przeciwko H. J. (1) i (...)

o ochronę dóbr osobistych

na skutek apelacji powódki

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 2 maja 2018 r., sygn. akt I C 243/16

I. prostuje oczywistą niedokładność w komparycji zaskarżonego wyroku w ten sposób, że w miejsce oznaczenia przedmiotu sprawy: „o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli i zadośćuczynienie” wpisuje „o ochronę dóbr osobistych”;

II. oddala apelację;

III. zasądza od M. J. na rzecz H. J. (1) kwotę 270 (dwieście siedemdziesiąt) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Dagmara Olczak - Dąbrowska Beata Byszewska Dorota Markiewicz

Sygn. akt I ACa 568/18

UZASADNIENIE

W pozwie złożonym w dniu 21 sierpnia 2015 roku powódka M. J. wniosła o zasądzenie od pozwanej (...) kwoty 8000 zł z tytułu zadośćuczynienia za naruszenie jej dóbr osobistych wraz ustawowymi odsetkami od dnia wytoczenia powództwa do dnia zapłaty. W uzasadnieniu swojego stanowiska powódka wskazała, iż w jej rodzinnym grobie został pochowany pan T. B. (1), który nie jest spokrewniony z powódką. Ponadto dodała, iż jest uprawniona do domagania się usunięcia naruszenia jej dobra na podstawie art. 24 k.c. poprzez ekshumację osoby nieuprawnionej.

Pozwana (...) z siedzibą w W. w odpowiedzi na pozew z dnia 16 grudnia 2015 roku wniosła o oddalenie powództwa w całości oraz o zasądzenie od powódki na rzecz pozwanej kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego oraz

opłaty skarbowej od pełnomocnictwa. Pozwana zaprzeczyła jakoby doszło do naruszenia dóbr osobistych powódki, podniosła, iż powódka ma w dalszym ciągu prawo do pochówku określone w art. 10 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Ponadto dodała, iż w niniejszej sprawie brak jest szczególnie uzasadnionych powodów do ekshumacji, bowiem H. J. (1) miała prawo do pochowania w grobie swojego męża.

W dniu 23 listopada 2016 roku pełnomocnik powódki wniósł o dopozwanie H. J. (1) w zakresie żądania ekshumacji.

Postanowieniem z dnia 30 stycznia 2017 roku Sąd Okręgowy w Warszawie na podstawie art. 194 § 3 k.p.c. wezwał do udziału w sprawie w charakterze pozwanej H. J. (1).

Pozwana H. J. (1) w odpowiedzi na pozew z dnia 18 marca 2017 roku wniosła o oddalenie powództwa względem pozwanej H. J. (1). Pozwana w pierwszej kolejności podniosła zarzut braku legitymacji czynnej powódki do żądania ekshumacji zwłok T. B. (1). Dodała, iż powódka nie jest osobą najbliższą dla T. B. (1), a ponadto Sąd w postępowaniu cywilnym nie może samodzielnie udzielić zezwolenia na ekshumację zwłok lub szczątków ludzkich. Z tych względów zdaniem pozwanej powództwo należy uznać za bezpodstawne, bezzasadne, oraz nadto należy je traktować jako nadużycie praw podmiotowych. Zdaniem pozwanej prawo powódki do dysponowania grobem nie zasługuje na ochronę ze względu na sprzeczność z zasadami współżycia społecznego oraz ostatnią wolą Z. J.-uprawnionego do przedmiotowego grobu. Dodała, iż na ochronę zasługuje prawo do grobu realizowane przez pozwaną na mocy woli swojego zmarłego męża Z. J., przy uwzględnieniu jej wieloletniego wkładu osobistego i majątkowego w opiekę nad pamięcią i miejscem spoczynku pradziadków powódki.

Sąd Okręgowy wskazał, że powódka wniosła ostatecznie o:

- 1) zobowiązanie pozwanej H. J. (1) na podstawie art. 23 i 24 k.c. w zw. z art. 1047 § 1 k.p.c. do złożenia oświadczenia woli o treści: „H. J. (1) jako była żona T. B. (1) wyraża zgodę na ekshumację zwłok swojego męża T. B. (1) z cmentarza (...), położonego w W., ul. (...), pochowanego na tymże cmentarzu, kwatery (...), rząd (...) grób (...) i przeniesienie zwłok na (...) cmentarz komunalnym na swój koszt”;
- 2) zasądzenie od pozwanej H. J. (1) na rzecz powódki kwoty 8.000 zł wraz z odsetkami ustawowymi od dnia doręczenia dopozwania, na podstawie art. 23 i 24 w zw. z art. 448 k.c., oraz obciążenie jej kosztami procesu,
- 3) umorzenie postępowania wobec pozwanej (...) jako bezprzedmiotowego i zniesienie wzajemne kosztów postępowania pomiędzy powódką, a pozwaną (...).

Wyrokiem z dnia 2 maja 2018 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo, ustalił, że koszty postępowania w całości ponosi powódka, pozostawiając ich rozliczenie referendarzowi sądowemu.

Powyższy wyrok zapadł po dokonaniu przez Sąd Okręgowy następujących ustaleń faktycznych i rozważań prawnych:

Grób o numerze (...) będący przedmiotem sporu w niniejszej sprawie położony jest na Cmentarzu (...) w W.. Cmentarz (...) jest cmentarzem wyznaniowym, nie komunalnym i podlega nie tylko regułom prawa świeckiego, ale również prawa wyznaniowego. Organem uprawnionym do zarządzania cmentarzem, regulowania wszelkich spraw dotyczących cmentarza i dbania o jego bezpieczeństwo, porządek i bieżące jego utrzymanie jest Zarząd Cmentarza (...) w W..

Osobą, która pierwsza została pochowana w przedmiotowym grobie była W. J.. W. J. zmarła w 1942 roku i była babcią Z. J.

Z kolei Z. J. był dziadkiem powódki M. J. (ojciec powódki- P. J. jest synem Z. J. z pierwszego związku małżeńskiego) i pierwszym mężem pozwanej H. J. (1).

Z. J. nie utrzymywał kontaktów z synem P. i wnuczką M.. Z. J. poznał swoją wnuczkę na dwa lata przed śmiercią.

Dnia 16 stycznia 1997 roku Z. J. sporządził testament. Punkt 4 testamentu wskazywał H. J. (2) z domu K. jako jedyną uprawnioną do grobu nr(...) na Cmentarzu (...) Z. J. zmarł 3 maja 1997 roku. Z. J. został pochowany na Cmentarzu

(...), jednakże w innym grobie, w grobie, gdzie byli pochowani jego rodzice. Postanowieniem z dnia 19 grudnia 1997 roku Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy III Wydział Cywilny w sprawie oznaczonej sygn. akt III Ns 1970/97 stwierdził, że spadek po Z. J. nabyła na mocy testamentu własnoręcznego z dnia 16 stycznia 1997 roku żona H. J. (2) z domu K. w całości.

Kwaterą (...) na Cmentarzu (...) opiekowała się pozwana. Pozwana uiszczala należne opłaty za tzw. „pokładne” do Zarządu Cmentarza.

W 2007 roku pozwana wyszła ponownie za mąż za T. B. (1).

Dnia 6 maja 2011 roku H. J. (1) zwróciła się do Zarządu Cmentarza (...) w W. o przepisanie prawa własności grobu w linii prostej na Z. J.. W piśmie tym wyraziła również zgodę na pochowanie w przyszłości jej drugiego męża T. B. (1). Za powyższe czynności uiszcila opłatę w wysokości 2.300,40 zł .

T. B. (1) zmarł 25 marca 2013 roku. Po śmierci drugiego męża pozwana zwróciła się o przepisanie prawa własności grobu na nią i wyraziła zgodę na dochowanie do tego grobu drugiego męża. Zarządzający cmentarzem nie widzieli żadnych przeciwwskazań i zgodnie z wolą żony H. J. (1) T. B. (1) został pochowany w kwaterze (...) na Cmentarzu (...) w W..

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy ocenił, że powództwo nie zasługiwało na uwzględnienie.

Sąd ten wskazał, że powódka upatrywała źródła ochrony prawnej w przepisach dotyczących ochrony dóbr osobistych, a więc art. 23 k.c. i art. 24 k.c. W tym kontekście Sąd pierwszej instancji podniósł, że prawo do grobu posiada podwójną naturę – osobistą i majątkową, przy czym, elementom osobistym przypada w tym zakresie rola wiodąca, bez względu na to, jaka jest wartość elementów majątkowych tego prawa i na czym one polegają.

Dobro to, określane zarówno w doktrynie jak i orzecznictwie, jako kult pamięci zmarłego, obejmuje zespół uprawnień o charakterze przede wszystkim osobistym i niemajątkowym wpływających ze sfery uczuć odnoszących się do osoby zmarłej, okazywania szacunku dla wspomnień i pamięci o niej, urządzenia pogrzebu oraz nagrobka i decydowania o jego wystroju, załatwiania spraw z zarządem cmentarza, ochronie przed naruszeniami, składania wieńców, palenia zniczy, decydowania lub współdecydowania o przeznaczeniu wolnych miejsc w grobie murowanym dla pochowania dalszych zmarłych. Jak akcentuje się w orzecznictwie Sądu Najwyższego, prawo do grobu ma dwojaki charakter – osobisty i majątkowy, przy czym elementom osobistym przypada zawsze rola wiodąca, bez względu na to, jaka jest wartość elementów majątkowych tego prawa i na czym one polegają (vide wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2011 r., sygn. akt III CSK 106/11; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r., sygn. akt IV CSK 513/08).

Ze względu na dominujący charakter dobra osobistego prawo do grobu nie podlega regułom dziedziczenia.

W efekcie, w ocenie Sądu Okręgowego, z chwilą dokonania pochówku T. B. (1) w grobie (...) na Cmentarzu (...) w W. (drugiego męża pozwanej) nie jest możliwym rozdzielenie uprawnień majątkowych od osobistych. Prawa majątkowe powódki straciły wówczas swoją odrębność, nie mogły być przedmiotem wyłącznego korzystania i rozporządzania z jej strony, a to ze względu na prawa do grobu przysługujące uprawnionej H. J. (1), których źródłem jest fakt powiązań rodzinnych z osobami pochowanymi w grobie. Wolą zmarłego Z. J. wyrażoną w testamencie sporządzonym w styczniu 1997 roku było przekazanie prawa do grobu na rzecz pozwanej. Zostało to również stwierdzone postanowieniem o nabyciu spadku. Należy przy tym wskazać na § 9 ust. 3 Regulaminu Cmentarza (...), który stanowi, iż „, w przypadku śmierci dysponenta grobu, jak również w sytuacji, gdy nie został on w nim pochowany, prawo do dysponowania grobem przechodzi na osobę, która dokonała jego pochówku, chyba że istnieje inna osoba wskazana prawomocnym orzeczeniem sądowym jako uprawniona do dysponowania grobem”. Z akt sprawy wynika, że to pozwana H. J. (1) dokonała pochówku pierwszego męża, któremu przysługiwało prawo do dysponowania grobem, a więc od tej pory ona nabyła uprawnienia do dysponowania tym grobem. Pozwana, zgodnie z przysługującym jej prawem do grobu umieściła w nim ciało drugiego męża –T. B. (1), nadto przez wiele lat opłacała pokładne, dbała o grób, a nawet przekształciła kwaterę z grobu ziemnego na murowany. Sąd Okręgowy podkreślił, że z ustalonego w sprawie

stanu faktycznego nie wynika, aby powódce utrudniano bądź uniemożliwiano korzystanie z prawa do kultu pamięci zmarłych przodków. Prawo przysługujące powódce nie jest prawem własności a wskazanymi powyżej uprawnieniami wynikającymi z prawa do grobu, wobec czego Sąd nie znalazł potrzeby, aby ograniczyć pozostałym uprawnionym możliwości korzystania z nich.

Prawo do grobu w takiej sytuacji przysługuje więc łącznie wszystkim osobom najbliższym zmarłego – każda z tych osób jest współuprawniona i wszystkie mają równe prawa. W efekcie na zmianę przeznaczenia lub sposobu korzystania z tego prawa musi wyrazić zgodę każdy z uprawnionych, bowiem taka czynność może naruszać prawo do kultu zmarłych przysługujące każdemu z nich oraz prawo majątkowe do współposiadania i współdecydowania o prawie do grobu (vide wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2009 r., sygn. akt IV CSK 513/08).

W świetle powyższych rozważań zarówno powódce, jak i pozwanej przysługuje prawo do współdecydowania o tym, kto może być w grobie rodzinnym pochowany oraz dalsze stwierdzenie, że prawo to nie przysługuje wyłącznie H. J. (1), jako osobie, która dokonała pochówku zmarłego męża. Tym samym nie może być mowy o jakimkolwiek naruszeniu dobra osobistego powódki, albowiem nie jest ona jego wyłącznym dysponentem.

W ocenie Sądu Okręgowego nie doszło do naruszenia dobra osobistego powódki, którym jest prawo do kultywowania pamięci zmarłej prababci i dziadka, a tym bardziej żadne szczególne względy nie przemawiają za uwzględnieniem żądania zaniechania naruszeń tego prawa przez pozwaną.

Analizując treść twierdzeń powódki Sąd pierwszej instancji uznał, że jej roszczenie nie jest wynikiem poczucia naruszenia jakichkolwiek jej dóbr osobistych, ale ma być swoistą "represją" wymierzoną wobec pozwanej. Powódka nie wykazała, aby pozwana swoim postępowaniem doprowadziła do naruszenia jej dóbr osobistych.

Dalej Sąd Okręgowy wskazał, że na uwzględnienie nie zasługuje również żądanie dotyczące ekshumacji zwłok T. B. (1), gdyż zgodnie z treścią art. 15 w zw. z art. 10 ust. 1 ustawy z 1959 roku o cmentarzach i chowaniu zmarłych ekshumacja i przeniesienie zwłok w inne miejsce pochówku następuje w wyniku zgody wszystkich uprawnionych członków rodziny zmarłego. Jeśli nie ma takiej zgody ekshumacja może nastąpić jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach tj. na zarządzenie prokuratora lub Sądu lub na podstawie decyzji właściwego inspektora sanitarnego w razie zajęcia terenu cmentarza na inny cel. W świetle przywołanego przepisu powódce nie przysługuje legitymacja do żądania ekshumacji zwłok T. B. (1), bowiem nie należy ona do kręgu osób, które mogą domagać się ekshumacji tej osoby.

Sąd Okręgowy oddalił również powództwo skierowane przeciwko (...) w W., bowiem powódka wniosła o umorzenie postępowania w stosunku do tego pozwanego, ale nie złożyła oświadczenia o cofnięciu pozwu w tym zakresie. Dlatego też powództwo skierowane przeciwko (...) jako pozbawione podstawy prawnej należało oddalić.

O kosztach procesu Sąd orzekł na podstawie art. 98 k.p.c.

Apelację od tego wyroku wniosła powódka, która zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego w całości, zarzucając mu naruszenie prawa materialnego, tj. art. 23 i 24 k.c. poprzez niesłuszne przyjęcie, że chronione prawo do kultu po osobie zmarłej nie obejmuje wpływu na dobór kolejnych osób chowanych do wspólnego grobu.

Zgłaszając powyższe zarzuty powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i orzeczenie zgodnie z ostatecznie sprezyzowanym stanowiskiem w załączniku do protokołu rozprawy oraz obciążenie pozwanej ad. 1 (H. J. (1)) kosztami procesu w instancji odwoławczej.

W piśmie precyzującym apelację powódka podała, że apelacja skierowana jest jedynie przeciwko H. J. (1).

Pozwana H. J. (1) wniosła o oddalenie apelacji i zasądzenie na swoją rzecz od powódki kosztów postępowania odwoławczego.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powódki była nieuzasadniona.

W pierwszej kolejności, szczególnie wobec zreferowanego stanowiska stron w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, wniosków apelacji o zmianę wyroku i orzeczenie zgodnie z ostatecznie sprecyzowanym stanowiskiem w załączniku do protokołu oraz w świetle trafnych wywodów pozwanej zawartych w odpowiedzi na apelację należało ocenić, jakie roszczenie w stosunku do pozwanej H. J. (1) wywiodła powódka oraz jakie roszczenie zostało rozpoznane przez Sąd pierwszej instancji, zważywszy na przedmiot sprawy określony przez Sąd Okręgowy w komparycji zaskarżonego wyroku. Sąd ten bowiem wskazał, że przedmiotem rozstrzygnięcia było żądanie zobowiązania pozwanych do złożenia oświadczenia woli.

Należy podkreślić, że powódka wytoczyła początkowo powództwo przeciwko (...) o zapłatę 8000 zł z tytułu zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych w związku z dochowaniem do jej grobu rodzinnego, osoby dla niej obcej. A w uzasadnieniu pozwu zażądała także ekshumacji zwłok tej osoby jako usunięcia naruszenia jej dobra osobistego na podstawie art. 24 k.c.

W toku procesu, po przesłuchaniu w charakterze świadka H. J. (1) powódka wniosła o dopozwanie tej osoby w zakresie żądania ekshumacji. Sąd Okręgowy wydał stosowne postanowienie.

Z powyższego wynika, co trafnie podnosi pozwana H. J. (1), że w stosunku do niej roszczenie dotyczyło jedynie żądania usunięcia naruszenia dóbr osobistych poprzez nakazanie ekshumacji szczątków T. B. (1) i jak wynika z motywów zaskarżonego wyroku takie roszczenie zostało rozpoznane wobec tej pozwanej w kontekście żądanej ochrony dóbr osobistych, co było uzasadnione przebiegiem postępowania.

Jednocześnie-pomimo wskazania przez Sąd Okręgowy, że powódka ostatecznie wносиła o zobowiązanie pozwanej do złożenia oświadczenia woli oraz określenia w ten sposób przedmiotu sprawy w wyroku, nie można uznać, zdaniem Sądu Apelacyjnego, aby tak określone roszczenie zostało skutecznie wytoczone przez powódkę, tj. aby doszło do zmiany powództwa na żądanie zobowiązania do złożenia oświadczenia woli.

Zwrócić należy uwagę, że do tej zmiany powództwa, określanej w apelacji jako „ostatecznie sprecyzowane powództwo” miałyby dojść w piśmie stanowiącym załącznik do protokołu rozprawy, które to pismo nie podlegało doręczeniu pozwanym. Taka czynność procesowa jest nieskuteczna. Przypomnieć bowiem należy, że załącznik do protokołu rozprawy nie ma znaczenia autonomicznego, jego rola jest pomocniczą w stosunku do obowiązującej zasady ustności rozprawy. Powinien ograniczać się do zreferowania i streszczenia ustnych wywodów i wniosków przedstawionych uprzednio na rozprawie (wyrok Sądu najwyższego z dnia 13 listopada 2003 r. , I CK 229/02, Legalis nr 62821). W tej sprawie dodatkowo pismo to zostało złożone po zamknięciu rozprawy, zatem po zamknięciu przewodu sądowego. W trakcie procesu powódka dochodząca ochrony dóbr osobistych m.in. poprzez nakazanie ekshumacji, w ogóle nie zażądała zobowiązania pozwanej H. J. (1) do złożenia oświadczenia woli o wyrażeniu zgody na ekshumację jej zmarłego męża. Okoliczność, że tak winno być sformułowane roszczenie w ramach obrony przed żądaniem pozwu, podniosła jedynie pozwana w ramach ostatecznego stanowiska. Nie spotkało się to z żadną reakcją ze strony powódki, szczególnie roszczenie o zobowiązanie pozwanej do złożenia woli nie zostało wówczas wyartykułowane. Pojawiło się dopiero w załączniku do protokołu rozprawy, złożonym w jednym egzemplarzu, bez odpisów dla pozwanych. Wobec wskazanego wyżej charakteru załącznika do protokołu nie ulega więc żadnej wątpliwości, że załącznik do protokołu rozprawy nie mógł zawierać żadnych nowych wniosków i tez, rozszerzać podstawy faktycznej powództwa lub precyzować bądź zmieniać żądania pozwu, bowiem jest jedynie nawiązaniem do poprzednio wywodzonych w toku procesu twierdzeń. Nie można także zgodzić się z powódką, że w rzeszonym załączniku do protokołu ostatecznie sprecyzowała ona stanowisko, bowiem opisane w nim roszczenie jest zupełnie innym, nowym roszczeniem w stosunku do dochodzonej uprzednio ochrony dóbr osobistych, zatem nie może stanowić precyzacji powództwa. Zgłoszenie takiego nowego roszczenia dla swej skuteczności wymaga zachowania odpowiedniego trybu, o którym stanowi art. 193 § 3 k.p.c. oraz właściwego jego doręczenia przeciwnikowi zgodnie z zasadą oficjalności. Jest oczywiste, że powódka reprezentowana przez zawodowego pełnomocnika uchybiła tym zasadom. Za ugruntowany należy uznać pogląd, z którego wynika, że pismo rozszerzające powództwo, zarówno poprzez zgłoszenie żądania ewentualnego,

jak i nowego samodzielnego, powinno być zakwalifikowane jako pozew, zatem jego odpis nie może być doręczany bezpośrednio między profesjonalnymi pełnomocnikami stron. Zgodnie z zasadą oficjalności doręczeń takie pismo wymaga doręczenia na zasadach ogólnych za pośrednictwem sądu, gdyż czynność ta ma istotne znaczenie procesowe i materialno-prawne (art. 192 i art. 193 § 3 KPC). Skutki zawisnięcia sporu w zakresie nowego roszczenia, zgłoszonego zamiast lub obok poprzedniego rozpoczynają się z chwilą, w której roszczenie to powód zgłosił na rozprawie w obecności pozwanego, w innych wypadkach - z chwilą doręczenia pozwanemu pisma zawierającego zmianę i odpowiadającego wymaganiom pozwu (np. wyrok Sądu Najwyższego z 11 stycznia 2018 r., III CSK 369/16, Legalis czy wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z 25 kwietnia 2018 r., I AGa 66/18, Legalis). W żadnym razie zmiana powództwa nie może być dokonana po zamknięciu rozprawy w piśmie, które nie zostało doręczone przeciwnikowi procesowemu. Nie doszło więc w tej sprawie do skutecznej zmiany czy rozszerzenia żądań kierowanych przez powódkę wobec H. J. (1). Powyższe dostrzegł także Sąd Okręgowy, bowiem pomimo wskazania w stanowiskach stron, że powódka sprecyzowała roszczenie, nie zajmował się tym żądaniem, co wynika wprost z motywów zaskarżonego wyroku.

W takiej sytuacji oraz wobec treści motywów, którymi kierował się Sąd Okręgowy oddalając powództwo, należało przyjąć, że doszło do oczywistej niedokładności w określeniu przedmiotu sprawy, co należało sprostować na podstawie art. 350 § 1 i 2 k.p.c.

Ponadto jest oczywiste z uwagi na wskazany wyżej przebieg postępowania przed Sądem pierwszej instancji, że powódka nie wystąpiła wobec pozwanej H. J. (1) z żądaniem zapłaty zadośćuczynienia, gdyż roszczenie to kierowała wyłącznie do drugiej pozwanej, dopozywając H. J. (1) jedynie w zakresie żądania ekshumacji (wynika to wprost z pisma zawierającego wniosek o dopozwanie).

Odnosząc się do zarzutów apelacji przede wszystkim wskazać trzeba, że powódka w wywiedzonej apelacji nie kwestionowała ustaleń faktycznych poczynionych przez Sąd I instancji, zaś Sąd Apelacyjny nie miał podstaw, aby ustalenia te wzruszać. Ustalenia faktyczne były niesporne między stronami. Ponadto w toku postępowania odwoławczego nie przeprowadzono postępowania dowodowego. Biorąc zatem pod uwagę treść art. 387 §2¹ k.p.c. uzasadnienie wyroku Sądu drugiej instancji może zawierać jedynie wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa.

Sąd Odwoławczy podziela w całości ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Okręgowy, stanowią one zatem podstawę do oceny zarzutów sformułowanych w apelacji. Sąd pierwszej instancji dokonał prawidłowej oceny uznając, że zarówno powódce, jak i pozwanej przysługuje prawo do grobu, w którym pochowani są prapradziadkowie powódki i mąż pozwanej, więc skutek pochowania w tym grobie przez pozwaną jej męża, nie doszło do naruszenia dóbr osobistych powódki. Słusznie więc także Sąd Okręgowy uznał, że brak jest podstaw do uwzględnienia żądania usunięcia naruszenia tych dóbr poprzez nakazanie ekshumacji szczątków T. B. (1).

Jednocześnie wbrew wywodom apelacji Sąd Okręgowy przyjął podwójną naturę prawa do grobu-osobistą i majątkową oraz uznał, że prawa niemajątkowe mają przewagę nad elementem majątkowym, co jest zbieżne z tezami tak doktryny, jak i orzecznictwa, w tym przywołanego przez ten Sąd. Prawa niemajątkowe aktualizują się w momencie pochowania osoby bliskiej w grobie, zatem wobec faktu, że w spornym grobie znajdują się szczątki osób bliskich tak powódki, jak i pozwanej, to każda ze stron ma prawo wykonywania kultu pamięci zmarłych, zaś nie ma żadnych danych, aby pozwana utrudniała wykonywanie tego prawa powódce. Nie ma też racji skarżąca, aby Sąd pierwszej instancji przyjął, że po stronie pozwanej powstało „nowe” prawo do grobu, bowiem badał on jedynie, komu to prawo przysługuje, uznając w świetle poczynionych ustaleń faktycznych –niekwestionowanych przez powódkę, że przysługuje tak powódce, jak i pozwanej. Podnoszona przez powódkę osobista niechęć do pozwanej nie ma wpływu na ocenę dobra osobistego-kultu pamięci zmarłych przodków powódki. Powódka podnosząc zarzuty w stosunku do postępowania pozwanej wobec jej ojca i babki, zarówno w toku procesu, jak i w apelacji, zdaje się mieszać dobro osobiste w postaci kultu pamięci zmarłych przodków z krytyką domniemych nieprawidłowych działań pozwanej, które dla oceny prawa do grobu pozostają bez znaczenia.

Już tylko marginalnie podnieść można, że trafnie pozwana poddaje w wątpliwość samo istnienie po stronie powódki dobra osobistego, którego ochrony się domaga. Nie ulega bowiem wątpliwości, że w grobie, z którym wiąże się roszczenie powódki zostali pochowani dziadkowie jej dziadka (prapradziadkowie powódki), z którym nie utrzymywała kontaktu, jak również przez wiele lat nie miała świadomości istnienia grobu, w którym spoczywają szczątki dziadków jej dziadka i w żadnym zakresie nie wykonywała prawa, którego ochrony się domaga. Jednocześnie nie można także zapominać, że to właśnie dziadek powódki niejako spowodował, że również pozwanej przysługuje prawo do rzeczoności grobu, bowiem to dziadek powódki wraz z pozwaną dbał o utrzymanie tego grobu, wykonywał kult zmarłych spoczywających w grobie, czyli własnych dziadków oraz podejmował czynności, w świetle których zarządca cmentarza uznał uprawnienia pozwanej do pochowania w grobie jej kolejnego męża.

Z tych wszystkich przyczyn powódka nie udowodniła, aby doszło do naruszenia jej dobra osobistego-prawa do grobu, które to naruszenie winno być usunięte przez ekshumację szczątków T. B. (1).

Niezależnie od tego samo sformułowanie roszczenia przez powódkę, jak trafnie podnosiła pozwana, tj. żądanie ekshumacji, wskazywało na brak legitymacji czynnej powódki. Sąd Okręgowy dokonał prawidłowej wykładni art. 15 w zw. z art. 10 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych wskazując, jakim podmiotom przysługuje uprawnienie do zgłoszenia takiego żądania. Powódka nie jest osobą, której to uprawnienie przysługuje, zasadnie więc powództwo zawierające żądanie ekshumacji zostało oddalone na podstawie przywołanych przepisów.

Jednocześnie rozważając żądanie powódki jako wynikające z roszczenia o ochronę dobra osobistego, zatem nie opartego o art. 15 w zw. z art. 10 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych - abstrahując od tego, że jak wskazano wyżej, do takiego naruszenia nie doszło, należy podzielić pogląd Sądu Najwyższego zawarty w wyroku z dnia 29 stycznia 2003 r., że tylko szczególne okoliczności mogą przemawiać za uwzględnieniem ekshumacji zwłok, jako sposobu usunięcia skutków naruszenia dóbr osobistych (art. 24 k.c.). Szczególny charakter tego żądania ma takie znaczenie, że uwzględnienie go wymaga stwierdzenia, że zachodzą okoliczności istotne i względy poważne, usprawiedliwiające taki sposób uczynienia zadość prawu pokrzywdzonego(I CKN 1453/00, Legalis). W tym kontekście podnoszone przez powódkę argumenty sprowadzające się do negatywnej oceny postępowania pozwanej w odległym czasie w stosunku do jej wstępnych, przy jednoczesnym wieloletnim niekorzystaniu z kultu pamięci zmarłych pochowanych w spornym grobie oraz odległe z nimi pokrewieństwo nie stanowią wystarczającego uzasadnienia dla żądania ekshumacji T. B. (1).

Z powyższych przyczyn apelacja powódki nie zasługiwała na uwzględnienie i została oddalona na podstawie art. 385 k.p.c.

Kosztami należnymi pozwanej z tytułu udzielonej jej pomocy prawnej z urzędu została obciążona powódka na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c., bowiem przegrała w postępowaniu apelacyjnym w całości.

Dagmara Olczak-Dąbrowska Beata Byszewska Dorota Markiewicz